

**MODERNIZAREA DEFINIȚIEI LEGALE A CONCEPTULUI DE ȘANTAJ****Dumitru MOISEEV***Catedra Drept Penal și Criminologie*

The article discusses the question of modernizing the legal definition of the concept of blackmail. The author puts into discussion the controversies and the solutions regarding the quality improving of the legislative definition of the notion "blackmail". The definition of the notion "blackmail" provided by the article 189 of the Criminal Code of Republic of Moldova is analyzed element by element. The author pleads for the substantial simplification of the process of interpreting and applying the mentioned penal norm. The recommendation brought by the author would contribute to the equal application of responsibility for the corresponding penal deed.

Protecția juridico-penală a actelor juridice de drept civil nu reprezintă sfera de acțiune exclusivă a art.247 „Constrângerea de a încheia o tranzacție sau de a refuza încheierea ei” din Codul penal al Republicii Moldova. Această protecție este realizată și prin intermediul art.189 CP RM, care stabilește răspunderea pentru infracțiunea de șantaj. Întru confirmarea acestei idei, reproducem următorul postulat din doctrina penală națională: „... incriminarea șantajului în parametrii art.189 CP RM este chemată, în primul rând, să asigure realizarea eficientă a principiului libertății comerțului și a activității de întreprinzător (sublinierea ne aparține – *n.a.*), al protecției concurenței loiale și al creării unui cadru favorabil valorificării tuturor factorilor de producție, principiu înscris la lit.b) alin.(2) art.126 al Constituției Republicii Moldova” [1]. Indirect, ideea respectivă este confirmată și de către A.I. Boițov, care propune ca din componența de șantaj să fie defalcată modalitatea de cerere de săvârșire a acțiunilor cu caracter patrimonial, urmată de transferarea acesteia în capitolul dedicat infracțiunilor economice [2]. Toate acestea mărturisesc despre asemănările multiple dintre infracțiunea de șantaj și infracțiunea prevăzută la art.247 CP RM, asemănări care ne îndeamnă să studiem cu mai multă atenție rolul aplicării art.189 CP RM în protecția juridico-penală a actelor juridice de drept civil.

În art.189 CP RM legiuitorul definește în felul următor noțiunea de șantaj: „cererea de a se transmite bunurile proprietarului, posesorului sau deținătorului ori dreptul asupra acestora sau de a săvârși alte acțiuni cu caracter patrimonial, amenințând cu violența persoana, rudele sau apropiații acesteia, cu răspândirea unor știri defăimătoare despre ele, cu deteriorarea sau cu distrugerea bunurilor proprietarului, posesorului, deținătorului ori cu răpirea proprietarului, posesorului, deținătorului, a rudelor sau apropiaților acestora”.

Așadar, în opoziție cu propunerea lui A.I. Boițov, șantajul continuă să rămână un conglomerat de acțiuni îndreptate împotriva unor obiecte diferite ale dreptului civil. Spre deosebire de cererea de a se transmite bunurile străine ori dreptul asupra acestora, cererea de a săvârși alte acțiuni cu caracter patrimonial are ca obiect lucrările, serviciile, informația, rezultatele activității intelectuale, inclusiv drepturile exclusive asupra acestora. De cele mai multe ori, tocmai în cazul cererii de săvârșire a acțiunilor cu caracter patrimonial apare necesitatea protecției juridico-penale a actelor juridice de drept civil.

Dar ce înseamnă „cerere”? Acest termen este folosit de legiuitor pentru a desemna acțiunea principală din cadrul infracțiunii de șantaj. Considerăm că acest termen nu poate exprima adecvat specificul acestei acțiuni. În realitate, la comiterea ei are loc constrângerea victimei să adopte o conduită care ar aduce faloase patrimoniale făptuitorului. Atunci când acțiunea principală din cadrul șantajului este denumită „cerere”, volens-nolens se atrage atenția asupra formei acțiunii respective. Or, etimologic, prin „cerere” se are în vedere pretenție, exigență, revendicare [3]. Însă, atât doctrina dreptului penal, cât și practica judiciară au ajuns de mult timp la concluzia că forma în care se exprimă constrângerea nu contează la calificarea faptei. Ea se poate exprima în cuvinte sau în scris, ori în acțiuni concludente. Ea poate fi inaccesibilă pentru terțe persoane și inteligibilă numai pentru victimă. Important este ca constrângerea să provoace temerea victimei. Temerea de a pierde o valoare (bunuri, bunul nume, sănătatea, libertatea, viața etc.) dacă nu va săvârși, în folosul făptuitorului, anumite acțiuni care i-ar aduce acestuia faloase patrimoniale. Iar pentru insuflarea unei asemenea temeri este uneori suficientă o simplă aluzie, făcută într-o formă aparent amabilă. A vorbi despre „cerere” în asemenea cazuri este destul de problematic.

Cercetările criminologice demonstrează că infractorii creează uneori o ambianță specifică pentru a determina victima să execute anumite acțiuni. Ca exemplu pot servi cazurile când făptuitorul întreprinde un „atac

psihic” de felul său asupra victimei (prin intermediul amenințărilor anonime prin telefon, prin înscenarea agresiunilor, a deteriorării sau distrugerii bunurilor etc.), după care îi propune acesteia să săvârșească anumite acțiuni cu caracter patrimonial. În alte cazuri, făptuitorul comunică victimei că în poliție activează cunoștințe de-ale lui, că drumul (cartierul, magazinul, piața etc.) se află sub controlul lui real. După care propune victimei să „cotizeze benevol”, pentru a fi protejată contra imixtiunii în afacerile sale.

Considerăm că legiuitorul separă în mod nereușit noțiunea de cerere de cea de amenințare. Aceeași carență este admisă în art.158 CP RM: „Constrângerea persoanei la prelevarea organelor sau țesuturilor pentru transplantare sau în alte scopuri, săvârșite cu (sublinierea ne aparține – *n.a.*) aplicarea violenței ori cu amenințarea aplicării ei”. În realitate, amenințarea nu este decât o formă a constrângerii/cererii, și nu poate exista în afara acesteia. Iată de ce dispoziția art.189 CP RM trebuie reformulată, astfel încât să nu se facă demarcarea artificială dintre cerere (constrângere) și amenințare.

În mod regretabil, în definiția legală a noțiunii de șantaj nu și-a găsit locul o astfel de trăsătură esențială a acestei infracțiuni ca orientarea intenției făptuitorului de a obține bunurile cerute în viitor. În acest plan, în literatura de specialitate se deosebesc următoarele trei ipoteze care nimeresc sub incidența art.189 CP RM:

- a) făptuitorul cere transmiterea bunurilor străine în viitor, amenințând cu aplicarea imediată a violenței, dacă victima nu va consimți să-i execute cererea;
- b) făptuitorul cere transmiterea bunurilor străine în viitor, amenințând totodată să aplice violența în viitor, dacă victima nu-i va îndeplini cererea;
- c) făptuitorul cere transmiterea bunurilor străine în viitor și aplică violența în vederea asigurării cererii sale [4].

Este adevărat că soluționarea problemei în cauză se referă mai mult la necesitatea delimitării șantajului de tâlhărie. Ea se referă mai puțin la protecția juridico-penală a actelor juridice de drept civil. Totuși, credem că nu ar trebui să propunem perfecționarea fragmentară a dispoziției art.189 CP RM. Îmbunătățirea complexă a calității incriminării privind șantajul s-ar răsfrânge implicit și asupra calității apărării penale a actelor juridice de drept civil.

În alt context, este criticabilă cazuistica excesivă de care dă dovadă legiuitorul la caracterizarea apartenenței bunurilor cerute de făptuitorul infracțiunii de șantaj: „bunurile proprietarului, posesorului sau deținătorului”. La fel de cazuist sunt descrise categoriile persoanelor amenințate: „persoana, rudele sau apropiații acesteia”; „proprietarul, posesorul, rudele sau apropiații acestora”. Mult mai simplu (fără însă a afecta eficiența aplicării art.189 CP RM) ar fi ca apartenența bunurilor cerute să fie desemnată în felul următor: „bunurile străine”. De asemenea, considerăm că persoana amenințată ar trebui să fie desemnată prin formula „altă persoană” (alta în raport cu făptuitorul). Cine este concret acea persoană nu are nici o importanță la calificarea faptei. În mod sigur, făptuitorul nu poate amenința o persoană care nu are nici o legătură cu destinatarul cererii. De aceea, precizarea „rudele sau apropiații acestora” din dispoziția art.189 CP RM pare a fi absolut de prisos.

În doctrina penală, șantajul este catalogat drept infracțiune comisă în scop de cupiditate, care nu este săvârșit prin sustragere [5]. Însă, nicăieri în textul art.189 CP RM nu se menționează despre scopul infracțiunii de șantaj. O astfel de „economie” în conturarea semnelor componente de șantaj nu poate să contribuie la aplicarea uniformă a răspunderii pentru fapta penală corespunzătoare.

Pentru a fundamenta necesitatea completării dispoziției art.189 CP RM cu mențiunea despre scopul infracțiunii, este oportună efectuarea unui excurs în istoricul reglementării răspunderii pentru șantaj pe teritoriul actual al Republicii Moldova.

Astfel, în Codul penal rus din 1903 [6], la art.590, șantajul era definit drept constrângere săvârșită pe calea vătămării corporale, violenței asupra persoanei, amenințării pedepsibile. Totodată, constrângerea dată trebuie să fie îndreptată spre obținerea nu a unui bun determinat, dar a unei valori patrimoniale străine, exprimate în bunuri imobile, venituri sau beneficii obținute din bunuri, obligații patrimoniale etc. Prin aceasta, șantajul era deosebit de tâlhărie care presupunea dobândirea bunurilor mobile străine. Dar, ceea ce este mai important, în art.590 al Codului penal rus din 1903 era indicat scopul infracțiunii: a obține pentru făptuitor sau un terț un folos patrimonial.

Despre șantaj, ca despre constrângere, s-a vorbit și în proiectul Codului penal al URSS [7]. La concret, în definiția proiectată a noțiunii de șantaj se menționa despre constrângerea victimei la transmiterea bunurilor sau a drepturilor asupra bunurilor, ori la punerea la dispoziție a unor foloase patrimoniale, pe calea amenințării de a aplica violență asupra persoanei ori de a-i deteriora sau distruge bunurile.

Considerăm că legiuitorul moldovean ar putea aplica experiența din trecut la ajustarea definiției noțiunii de șantaj. Aceasta ar permite conturarea mai precisă a trăsăturilor specifice ale infracțiunii de șantaj, ceea ce ar crea condiții pentru aplicarea eficientă a art.189 CP RM, precum și pentru respectarea principiului legalității în procesul aplicării lui. Reieșind din cele menționate, propunem reformularea dispoziției de la alin.(1) art.189 CP RM după cum urmează: „Constrângerea la transmiterea bunurilor străine ori a dreptului asupra acestora, sau la săvârșirea acțiunilor cu caracter patrimonial, în folosul făptuitorului sau al unor terțe persoane, pe calea amenințării cu violența a altor persoane, cu răspândirea unor știri defăimătoare despre ele, cu deteriorarea sau cu distrugerea bunurilor lor, sau cu răpirea lor”.

În această definiție primește o reflectare pe măsură atât caracterul acțiunii prejudiciabile, cât și orientarea acesteia spre dobândirea ilicită a bunurilor străine în viitor. Termenul „constrângere” caracterizează acțiunea prejudiciabilă nu ca pe o dobândire a bunurilor străine, dar anume ca pe o influențare ilicită asupra victimei. Totodată, termenul dat descoperă finalitatea acestei influențări: a provoca victimei temerea și a o determina să adopte conduita care ar aduce faloase patrimoniale făptuitorului sau unor terțe.

Considerăm că modernizarea definiției legale a noțiunii de șantaj este dictată de dinamica sporită a realității sociale, de apariția noilor procedee și metode de comitere a șantajului. Se profilează tot mai mult conexiunea șantajului cu asemenea fenomene ca: terorismul (inclusiv terorismul politic), diversiunea, înaintarea unor pretenții pecuniare reprezentanților puterii etc. Însă, legea penală nu întotdeauna reușește să fie în pas cu practica socială. De exemplu, aplicând instrumentariul legislativ în vigoare, este greu a găsi calificarea în cazul cererii de eliberare a unor persoane condamnate la pedeapsa cu închisoarea, însoțite de amenințarea cu răspândirea unor știri defăimătoare despre persoana cu funcție de răspundere decidentă. Sau în cazul cererii de transmitere a bunurilor străine, însoțite de amenințarea cu răpirea mijlocului de transport.

Uneori, cei care săvârșesc șantajul aplică procedee conexe cu furtul, escrocheria, jaful sau tâlhăria. Pe calea înșelăciunii ei pun victima în situația în care ea nu-și poate întoarce datoria. După care anunță despre includerea „controlului”, adică creșterea multiplă a datoriei. În continuare se aplică presiunea în scopul obținerii banului, iar uneori – al subordonării economiei unor structuri întregi din sfera afacerilor. Alteori, sunt sustrate mărfurile transportate. Apoi este solicitată întoarcerea datoriei. Mitiind angajații întreprinderilor, infractorii obțin de la ei informații, se infiltrează în diviziunile acesteia, se răfuiesc cu persoanele incomode. Însă, activitatea organizată a celor care săvârșesc șantajul arată, în aparență, ca raporturi de parteneriat reciproc avantajoase.

Șantajul, săvârșit de grupurile criminale organizate și organizațiile criminale, este legat în cel mai intim mod de fenomenul corupției. Pentru aceste grupuri și organizații un câmp vast de acțiune prezintă mai cu seamă următoarele forme de corupție: coruperea politicianilor sau a oamenilor de afaceri străini; cotizațiile ilegale în scopuri politice; manipulările ilegale cu acțiunile întreprinderilor; acordurile ilegale privind stabilirea prețurilor sau tarifelor; exploatarea mijloacelor de producție în scopuri personale etc.

Simbioza celor care săvârșesc organizat șantajul cu funcționarii corupți a condiționat răspândirea șantajului, care este camuflat sub revendicările legale și oferirea de servicii (parcările cu plată, circulația contra plată pe drumuri, achitările obligatorii în diferite fonduri, introducerea taxelor locale asupra bunurilor din proprietatea privată, stabilirea monopolurilor la cumpărarea grâului etc.). În toate aceste cazuri au de suferit numeroși cetățeni făcând parte din variate categorii sociale profesionale, ocupaționale. Iar legea penală trebuie să intervină cu promptitudine în vederea restabilirii ordinii de încheiere și executare, în condiții de legalitate, a actelor juridice de drept civil.

#### Referințe:

1. Brânză S., Ulianovschi X., Stati V. și alții. Drept penal. Partea Specială. - Chișinău: Cartier, 2005, p.290.
2. Бойцов А.И. Преступления против собственности. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002, с.693.
3. Dicționar explicativ al limbii române / Sub red. lui I.Coteanu, M.Seche, L.Seche. - București: Univers enciclopedic, 1998, p.164.
4. Visterniceanu E. Delimitarea tâlhăriei de dobândirea prin șantaj a avutului proprietarului // Revista Națională de Drept. - 2002. - Nr.2. - P.49-51.
5. Brânză S., Ulianovschi X., Stati V. și alții. Op. cit., p.228; Brânză S. Infracțiuni contra proprietății. - Chișinău: USM, 1999, p.24.
6. Уголовное Уложение 1903 года (с приложениями). - Рига, 1922.
7. Проект Уголовного кодекса СССР. - Москва, 1939, с.193.

Prezentat la 20.03.2007